

СЕКЦІЯ 2 ЕКОНОМІКА ТА УПРАВЛІННЯ НАЦІОНАЛЬНИМ ГОСПОДАРСТВОМ

УДК 339.92

Козирєва О.В.
кандидат економічних наук,
доцент кафедри управління та економіки підприємства
Національного фармацевтичного університету

ПЕРЕДУМОВИ І ПЕРСПЕКТИВИ СТВОРЕННЯ УКРАЇНОЮ ІНТЕГРАЦІЙНИХ ОБ'ЄДНАНЬ НА РЕГІОНАЛЬНОМУ РІВНІ

Стаття присвячена проблемі регіональної інтеграції України на основі наукових досліджень, здійснених науковцями в сучасних умовах. Проведено аналіз передумов і перспектив створення Україною інтеграційних об'єднань на регіональному рівні, виконано порівняльну оцінку потенціалу регіональних об'єднань ЄС і ЄврАзЕС. Обґрунтовано об'єктивну необхідність інтегрування України до регіональних об'єднань, розглянуто особливості найбільших сучасних регіональних об'єднань на Євразійському континенті.

Ключові слова: інтеграція, регіональні об'єднання, інтеграційні об'єднання, співпраця, ЄС, ЄврАзЕС.

Козырева Е.В. ПРЕДПОСЫЛКИ И ПЕРСПЕКТИВЫ СОЗДАНИЯ УКРАИНОЙ ИНТЕГРАЦИОННЫХ ОБЪЕДИНЕНИЙ НА РЕГИОНАЛЬНОМ УРОВНЕ

Статья посвящена проблеме региональной интеграции Украины на основе научных исследований, осуществленных учеными в современных условиях. Проведен анализ предпосылок и перспектив создания Украиной интеграционных объединений на региональном уровне, выполнена сравнительная оценка потенциала региональных объединений ЕС и ЕврАзЭС. Обоснована объективная необходимость интеграции Украины в региональные объединения, рассмотрены особенности крупнейших современных региональных объединений на Евразийском континенте.

Ключевые слова: интеграция, региональные объединения, интеграционные объединения, сотрудничество, ЕС, ЕврАзЭС.

Kozyrieva O.V. BACKGROUND AND PROSPECTS FOR UKRAINE IN CREATING INTEGRATION ORGANIZATIONS AT THE REGIONAL LEVEL

The article deals with the problem of regional integration in Ukraine based on research that carried out by scientists in the modern world. The analysis of conditions and the prospects for Ukraine integration associations is conducted at regional level, the comparative assessment of the capacity of regional organizations EU and EurAsEC is executed. The objective necessity of integration of Ukraine is reasonable to the regional associations, the features of most modern regional associations are considered on the Eurasian continent.

Keywords: integration, regional associations, integration association, cooperation, EU, EurAsEC.

Постановка проблеми. Розвиток сучасної світової економіки характеризується посиленням міжнародної конкуренції, що зумовлює поглиблення інтеграційних процесів, а саме формування регіональних інтеграційних об'єднань, націлених на створення локальних середовищ, які сприяють підвищенню національної конкурентоспроможності й поліпшенню економічних і політичних позицій нашої держави на світовій арені.

Особливе значення для сталого розвитку економіки України має оптимізація інтеграційної стратегії держави з метою найбільш повного використання конкурентних переваг з урахуванням вимог сучасного етапу глобалізації, необхідності вирішення соціальних, економічних, політичних проблем та активізації участі в міжнародному співробітництві у різноманітних сферах.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Зазначену проблему вивчала низка українських учених і фахівців-практиків, таких як: В. Геєць, В. Точилін, В. Сіденко, А. Єрмолаєв, І. Кліменко, Я. Жаліло, О. Федірко, І. Ус, В. П'ятиницький, І. Бураковський, В. Мовчан, Д. Ляпін, С. Коз'яков, А. Гончарук, Н. Ничай та ін.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Однак зміни у світовій економіці визначають необхідність подальших наукових досліджень, пов'язаних з аналізом тенденції інтеграційних процесів, прогнозом перспективи розвитку конкретних інтеграційних об'єднань.

Виклад основного матеріалу дослідження. Економічні інтереси України викликають необхідність оцінки економічних переваг та втрат, а також можливостей та загроз від участі в тому чи іншому євразійському інтеграційному угрупованні, зокрема, від вибору між асоціацією з ЄС та співробітництвом із країнами Митного союзу в рамках Євразійського економічного простору (МС ЄврАзЕС).

Так, Україна належить до східноєвропейського типу цивілізації, Росія – до євразійського, а більшість країн ЄС – до західноєвропейського. Ці типи цивілізацій розвиваються різними темпами. При цьому для західноєвропейської цивілізації притаманний інноваційно-проривний тип економічного розвитку, а для євразійської – інерційний [1]. Тобто приєднання до західноєвропейського типу цивілізації, безумовно, відповідає потребам модернізації та структурної перебудови економіки України.

Також за чисельністю населення, а отже, й розміром потенційного ринку, лідирують країни ЄС, за площею – країни МС (зокрема, Російська Федерація), що є важливим фактором для довгострокових перспектив інтеграції [2; 3]. Безперечним лідером за розміром ВВП та динамкою його приросту є Китай, а на другому місці знаходиться ЄС. Таким чином, перевагою країн МС є великий розмір території, а країн ЄС – потужна економіка країн, які утворюють його ядро, що знаходить своє відображення в обсягах ВВП та зовнішньоекономічної діяльності.

Країни ЄС лідирують в усіх основних міжнародних рейтингах, а країни МС значно поступаються європейським за усіма міжнародними індексами. В той же час Україна відстає і від них: так, Росія за рівнем глобальної конкурентоспроможності посідає 67-е місце, а Україна – 73-є; за рівнем економічної свободи Росія посідає 139-е місце, а Україна – 161-є; за індексом розвитку людського потенціалу – 55-є і 78-є відповідно [2; 3]. Тобто країни – учасниці МС поступаються країнам ЄС, але випереджають Україну.

У 2013 р. на країни ЄС припадає найбільша частка експорту України (26,5%), яка постійно збільшується. Водночас питома вага експорту до Російської Федерації склала 23,8% і поступово зменшується. В імпорتنих надходженнях України в 2013 р. також лідирують країни ЄС (35,1% від загальної суми імпорту) за постійного зростання темпів збільшення імпорту. Російська Федерація посідає друге місце у питомій вазі в українському імпорті (30,2% від загальної суми імпорту), але її частка поступово падає. Частка інших країн в експорті за період 2012–2013 рр. практично не змінилась, а в імпорті до України навіть впала на 2,0 в. п. [4].

Україна більше купує в країнах ЄС, ніж продає. При цьому від'ємне сальдо зовнішньої торгівлі України з ЄС поступово зростає: в 2013 р. становило 10 млрд. 279 млн. дол. проти 9 млрд. 104 млн. дол. у 2012 р., тобто тільки за минулий рік цей показник збільшився на 12,9%. Така тенденція зберігається вже тривалий час. За останні 17 років від'ємне сальдо зовнішньої торгівлі України з ЄС зросло майже в дев'ять разів за шестиразового зростання товарообігу.

За підсумками 2013 р. Україна реалізувала в Азію товарів майже стільки ж, скільки у ЄС. При цьому на відміну від ЄС і Росії торгівля з країнами Азії в Україні у профіциті. Якщо за підсумками 2013 р. експорт України в Росію впав майже на 14%, то експорт України в Китай збільшився на 35%. Тим більше що у Китай Україна продає не тільки сировину, а й машини, обладнання і навіть технології. Збільшився експорт також до Туреччини, Єгипту та Саудівської Аравії [5; 6].

Загалом торгівля з країнами Близького Сходу для України стає дедалі вигіднішою. Крім того, є ще Індія, яка мільйонами тонн скуповує українську соняшникову олію, а останнім часом почала купувати й ремонтувати в нас українські літаки, техніку та обладнання для своєї енергосистеми. Тобто, враховуючи непростий вибір між Росією та ЄС, Україна реально має великі перспективи у Азії, з країнами якої необхідно укладати угоди про зону вільної торгівлі.

Також тіснота зовнішньоекономічних зв'язків України з Росією є вищою, ніж з країнами ЄС. При цьому тіснота зовнішньоекономічних зв'язків між країнами ЄС є високою, а між країнами МС ЄврАзЕС – низькою. Крім того, після вступу України до СОТ (у 2008 р.) для української продукції в цілому відбулось суттєве зниження тарифних ставок та лібералізація доступу на світові ринки, поряд з цим внутрішній ринок України став більш відкритим для імпортової продукції.

При цьому Україні бажано не зациклюватися на торгівлі з сильнішими й багатшими країнами, постійно шукати альтернативи й нові ринки збуту, наприклад, в Азії.

Проведений аналіз виявив, що Україна має сьогодні найскладнішу проблему – необхідність доко-

рінної зміни структурної політики держави. Тобто існує нагальна потреба розв'язати питання: як, інтегруючись у регіональні угруповання, не лише зберегти провідні підприємства машинобудування, що визначають високотехнологічний потенціал української промисловості, а й істотно зміцнити їхню конкурентоспроможність, забезпечити затребуваність їхньої продукції на світовому ринку?

Основним аргументом на користь ЗВТ з ЄС є не тільки економічний ефект від вільної торгівлі з величезним платоспроможним ринком, а структурні та інституціональні зміни, які ця торгівля несе. Україні необхідне не тільки економічне зростання темпами не нижче за 6–7% на рік, але і створення механізмів інноваційно-технологічного зростання з метою збільшення конкурентоспроможності вітчизняних товарів, модернізації вже існуючих підприємств і створення нових, які дадуть збільшення виробництва товарів із високою доданою вартістю. Як наслідок, для країни необхідна ефективніша політика залучення інвестицій в основний капітал. При цьому доцільно акцентувати увагу держави на створенні механізмів інноваційного стимулювання насамперед вітчизняних оборонних підприємств: як свідчить досвід провідних країн Заходу, високі технології приходять у цивільні галузі через механізми оборонних підприємств [7].

Оцінюючи можливості та загрози для України від створення ЗВТ з ЄС, можна дійти таких висновків:

- ключову роль тут мають динамічні ефекти, які з'являються згодом. Перш за все це отримання здобутків від створення умов як для іноземних інвесторів (переважно з ЄС), так і для внутрішніх, що планують експортувати свою продукцію до розвинутих країн;

- збільшення рівня прямих іноземних інвестицій (насамперед із країн ЄС) дозволить інтенсифікувати обмін технологіями та менеджерськими навичками, підвищити продуктивність і провести, нарешті, модернізацію української економіки;

- навіть для невеликих підприємств, які не мають власної розгалуженої збутової мережі за кордоном, зростають можливості збуту української продукції на ринки ЄС за рахунок утворення експортних асоціацій. До того ж українські підприємства одержують доступ до ринку у 14 трлн. дол. 500 млн. споживачів з високою купівельною спроможністю;

- технічні стандарти ведення бізнесу ЄС створюють необхідність додаткових інвестицій, однак ці норми не протиставляються технічним стандартам експорту до інших країн, в тому числі й до МС ЄврАзЕС. За рахунок отримання сертифікації ЄС очікується збільшення українського експорту по всьому світу;

- мовні бар'єри, відсутність безвізового режиму ускладнюють пошук партнерів та узгодження позицій, застосування менеджерських прийомів ведення бізнесу;

- Угода з ЄС дозволить значно знизити (а може й звести нанівець) спотворюючий вплив гігантського тіньового сектора в економіці України як у системі зовнішньої торгівлі, так і в конкурентному середовищі.

Створення ЗВТ з ЄС формує єдиний підхід до регулювання експортно-імпорتنих операцій європейського стандарту, що означає практично автоматичний «імпорт» рівня конкуренції з ЄС до України. Тобто зростає прозорість та передбачуваність у торгівлі, в тому числі на основі механізмів урегулювання суперечок в рамках СОТ.

Оцінюючи перспективи розвитку взаємовідносин і співпраці України з країнами ЄврАзЕС, можна дійти таких висновків:

- інтеграційна привабливість Митного союзу для України все ще існує з огляду на збереження структури промисловості, що склалася за часів СРСР, але з появою і розвитком нових технологічних укладів така привабливість слабшає. Українські підприємства одержують доступ до ринку у 1,5–2,0 трлн. дол. і 170 млн. споживачів із досить низькою купівельною спроможністю. З'являється можливість інтеграції з країнами пострадянського та євразійського простору, але в той же час інтеграційна база (зовнішня торгівля, промислова кооперація тощо) значною мірою втрачена;

- країни Митного союзу ЄврАзЕС сьогодні не є ядром світової економіки і не в змозі успішно конкурувати на світових товарних ринках, де все більше домінують товари п'ятого і шостого технологічних укладів. Таким чином, очікування України від співробітництва з країнами Митного союзу і Єдиного економічного простору в рамках ЄврАзЕС щодо структурної перебудови своєї економіки на інноваційній основі, як єдино можливого ефективного механізму модернізації, нереальні;

- торговельні відносини у МС залишаються незбалансованими і мають значну кількість винятків і неврегульованих питань (більш як 400 винятків до домовленості про вільний рух товарів у межах МС значно вихолощує саме поняття МС), а також нижчий рівень прозорості і передбачуваності в торгівлі. Додатне сальдо в торгівлі з іншими партнерами з МС має тільки Росія, що свідчить про вигоду від членства в МС насамперед для Росії [8];

- структура зовнішньої торгівлі України з МС має традиційне моногалузеве спрямування (з експорту – це продукція українського машинобудування, металургії та сільського господарства (65% загального експорту), а з імпорту – це енергетичні матеріали (газ і нафта – до 70%), яке може функціонувати незалежно від інтеграції у спільне формування. Експорт продукції машинобудування України до країн МС значно більше, ніж до ЄС, але ця продукція має попит на ринках МС не через відсутність мит, а через специфічний (неінноваційний) асортимент і нижчу ціну. Імпорт енергетичних матеріалів з країн МС має свою специфіку в тому, що Росія продаватиме їх Україні і без входження її в МС, як це робить країнам ЄС, Китаю, Туреччині та ін. В експорті послуг з України до МС домінує трубопровідний транспорт (до 45%), який не є високотехнологічним і перспективним з точки зору створення економіки майбутнього;

- входження України до МС може призвести до більш низьких цін на російські енергоносії, але одночасно це призведе до збільшення залежності від російських енергоносіїв, зменшення стимулів для реформ в енергетичній сфері, зменшення обсягу західних інвестицій та обміну технологіями, зменшення шансів глобальної інтеграції;

- митні тарифи країн МС на більшість продукції значно вищі, ніж в Україні (наприклад, середній митний тариф України вдвічі нижчий, ніж середній тариф МС). Українські митні тарифи обумовлені угодою з СОТ у 2008 р., і їхній перегляд (та ще й у більшій бік) викликає різку негативну реакцію з боку країн – членів СОТ. Митні тарифи Росії обумовлені також її угодою в рамках СОТ, і заради України їх знижувати ніхто не збирається. Нетарифні заходи регулювання торгівлі товарами, торгівля послу-

гами, захист прав інтелектуальної власності в Україні також регулюються нормами СОТ, що викликає необхідність узгодження зобов'язань у рамках СОТ з принципами і нормами, що діють у рамках МС;

- Україна розглядає співробітництво з Митним союзом тільки за формулою 3+1 без втрати суверенітету над своєю митною територією. В той же час Росія наполягає на повноцінному членстві України у МС. Для України це означає як мінімум єдиний митний кодекс, і внесення змін до цього документа можливе лише за згодою усіх учасників МС. Повноцінне входження України до Митного союзу призведе до створення наднаціонального органу та істотного звуження суверенітету України на тлі безумовного лідерства Росії у МС. З огляду на те, що Україна і країни МС мають різні структури експорту та й економік взагалі, об'єктивно буде виникати конфлікт інтересів всередині такого об'єднання через різне бачення структури та змісту митного кодексу. Більше того, панівне становище РФ та неконсенсусний розподіл голосів під час прийняття рішень створює і політичні загрози для України;

- членство України у митному союзі ЄврАзЕС закриває можливості економічної інтеграції з ЄС на рівні навіть ЗВТ через різні юридичні підходи організації зовнішньої торгівлі – визначення митної вартості, походження товарів, зв'язаних тарифів, митних процедур тощо. Ця контраверсійність звукує можливості маневрування економічної політики країни і збільшує системні зовнішні загрози.

Розглядаючи організаційно-правові аспекти процесу економічної інтеграції України в рамках Митного союзу ЄврАзЕС або асоціації з ЄС і підписання поглибленої і всеосяжної зони вільної торгівлі з ЄС, необхідно враховувати такі чинники:

- порівнюються два різних рівня економічної інтеграції: Митний союз (який передбачає встановлення спільного митного тарифу, спільних митних процедур і утворення наднаціонального органу регулювання) і зона вільної торгівлі. Протириччя понять «зона вільної торгівлі» або «Митний союз» саме по собі унеможлиблює консенсусну парадигму інтеграційної стратегії України і виключає можливість одночасного приєднання України і до МС ЄврАзЕС, і до поглибленої та всеосяжної ЗВТ з ЄС через взаємне виключення організаційно-правових основ принаймні за сьогоднішніх умов;

- режим одночасного функціонування ЗВТ України з ЄврАзЕС і ЗВТ з ЄС цілком можливий, оскільки напрям не має протиріч з міжнародними домовленостями. Крім того, вказана парадигма відносин чітко закріплює неприєднання і неперехід частини суверенних прав України до наднаціональних органів як в ЄС, так і в ЄврАзЕС;

- в рамках поглибленої і всеосяжної ЗВТ України з ЄС не передбачається створення наднаціонального органу, а лише утворюється спільна комісія без надання наднаціональних повноважень. В той же час прийняття й імплементація Угоди про асоціацію з ЄС несе в собі велику кількість зобов'язань у регуляторних питаннях – від технічних регламентів до екологічних стандартів, що існують в ЄС і відомі як *Asquis communautaire*. Тобто без інституційно оформленої інтеграції йдеться фактично про рівень інтеграційної взаємодії України, який наближається до членства в ЄС. Це свідчить про переважання в ЄС функціонального підходу до інтеграції на протипагу переважно інституційному підходу з боку ЄврАзЕС;

- ефект від утворення інтеграційних угод тим більший, чим більше різниця у тарифних обмеженнях,

яка існувала на початку. Як відомо, функції митного тарифу полягають саме у співвідношеннях у фіскальній, захисній та регуляторній площинах, що регулюються тарифами і визначають напрям зовнішньоторговельної (зовнішньоекономічної) політики країни;

- в рамках Угоди про вільну торгівлю з окремими країнами СНД, яка була підписана ще в 1994 р. і набула чинності в 2012 р., гармонізований порядок класифікації товарів, визначення походження товарів фактично виявили єдиний юридичний підхід і певну життєздатність існування цієї ЗВТ. Однак існування деяких принципових торговельних суперечок між українськими і російськими товаровиробниками вилось у введення антидемпінгових та інших спеціальних митних платежів, застосування нетарифних методів захисту національних ринків та експортних мит, що призвело до виникнення асиметрії у торговельно-економічних відносинах [9]. Підписання Україною у травні 2013 р. Меморандуму щодо участі в роботі Євразійської економічної комісії та її структурах, який повинний був покласти початок юридичній роботі для отримання Україною статусу спостерігача у МС і реалізації так званого плану взаємодії 3+1;

- після прийняття політичного рішення щодо підписання Угоди про асоціацію України з ЄС 17 березня 2014 р. новий український уряд і Рада міністрів закордонних справ країн Європейського Союзу схвалили тимчасове зняття мит на український експорт до Євросоюзу з 21 квітня до 1 листопада 2014 р. до набрання чинності економічної частини Угоди про асоціацію з ЄС. Ввізні мита на промислові товари були знижені або повністю зняті з 94,7% української продукції. Якщо сьогодні середньозважений тариф становить 6–7%, то після зняття мит він не сягатиме навіть 1%, а на деякі товари стане нульовим. Європейські експерти вже підрахували, що внаслідок зменшення і скасування мит Європейським Союзом українські експортери зможуть заощадити цього року 487 млн. євро. В подальшому українські підприємці зможуть скористатися наданими преференціями і збільшити обсяги торгівлі з ЄС за умови виконання умов угоди про ЗВТ з ЄС;

- на думку багатьох аналітиків, потенціал ЗВТ може бути успішно наповнений більшим змістом, наприклад, долученням ЗВТ не тільки товарами, а і послугами, спрощенням митних процедур. Індекс спрощеності митних процедур в Україні та РФ більш як у чотири рази гірший, ніж у Німеччини, що свідчить про значний потенціал вдосконалення дії ЗВТ між країнами. Саме вдосконалення митних процедур дозволить використати повною мірою весь потенціал такого рівня інтеграції, як ЗВТ, і стати рушійним чинником у реалізації концепції «негативної» інтеграції. Зниження рівня індексу спрощеності митних процедур може складати до 50%, що свідчить про значний потенціал вдосконалення дії ЗВТ між Україною та країнами ЄвразЕС;

- аналіз умов Угоди про асоціацію України з ЄС, а також Правил визначення країни походження товарів (ПВПТ) з країнами СНД дозволяє дійти

висновку, що існує відмінність у правилах визначення країни походження товарів не на рівні базових принципів, вимог, а на рівні конкретних умов щодо розмірів доданої вартості, набору технологічних операцій тощо.

Тобто сполучення режимів Походження товарів з ЄвразЕС / СНД та ЄС вписується у загальні вимоги СОТ. Фактично йдеться про об'єднання преференційних режимів ПВПТ. Можливим шляхом подолання економічних протиріч між Україною та ЄвразЕС/СНД є збереження та вдосконалення інституту сертифікатів походження окремої дії для ЄвразЕС/СНД і ЄС. До того ж для повноцінного використання можливості преференційного доступу до європейського ринку (у разі остаточного підписання Угоди про Асоціацію України з ЄС) українським виробникам доведеться прискіпливіше обирати джерела сировини та на кожному етапі виробництва стежити за наявністю всіх документів, потрібних для підтвердження походження.

Висновки з проведеного дослідження. Таким чином, ключовим питанням вибору інтеграційного спрямування будь-якої країни є якість інтеграційного об'єднання, а не швидкість приєднання чи кількість підписаних угод. Реалізація вказаних концепцій інтеграції України з країнами ЄС і ЄвразЕС дозволить еволюційним шляхом реалізувати повною мірою біполярну модель економічної інтеграції в усіх часових вимірах.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Лихачев А.Е. Таможенный союз России, Белоруссии и Казахстана: история, современный этап и перспективы развития / А.Е. Лихачев // Российский внешнеэкономический вестник. – 2010. – № 6. – С. 7.
2. Клименко І.В., Харазішвілі Ю.М., Шаров О.М., Ус І.В. Україна в інтеграційних процесах на пострадянському просторі: моделювання альтернатив / [І.В. Клименко, Ю.М. Харазішвілі, О.М. Шаров, І.В. Ус]. – К.: НІСД, 2013. – 68 с.
3. Кузык Б.Н. Россия в цивилизационном измерении: фундаментальные основы стратегии инновационного развития / Б.Н. Кузык. – М.: Институт экономических стратегий, 2008. – 864 с.
4. Державний комітет статистики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.ukrstat.gov.ua>.
5. Ринки реального сектора економіки України в інституціональному середовищі СОТ: кон'юнктура та інтеграція ; за ред. проф. В.О. Точиліна ; НАН України, Ін-т екон. та прогноз. – К., 2012. – 552 с.
6. Звіт Робочої групи з питань вступу України до Світової організації торгівлі. WT/ACC/UKR152. – 25.01.2008 р. (08–0399). – С. 374 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc34?id=&pf3511=32172>.
7. Святенко А. Вільний доступ / А. Святенко // Дзеркало тижня. – 2014. – № 15. – С. 9.
8. Відносини ЄС – Україна – Росія: проблеми і перспективи (аналітична доповідь Центру Разумкова) / Національна безпека і оборона. – 2012. – № 4–5. – С. 2–54.
9. Кизим М.О. Оцінка можливостей розширення і заміщення ринків збуту для продукції підприємств реального сектора України : [монографія] / [М.О. Кизим, І.Ю. Матюшенко, В.Є. Хаустова, Н.В. Белікова, О.В. Козирева] ; за ред. д. е. н., проф. М.О. Кизима, к. т. н., проф. І.Ю. Матюшенка.